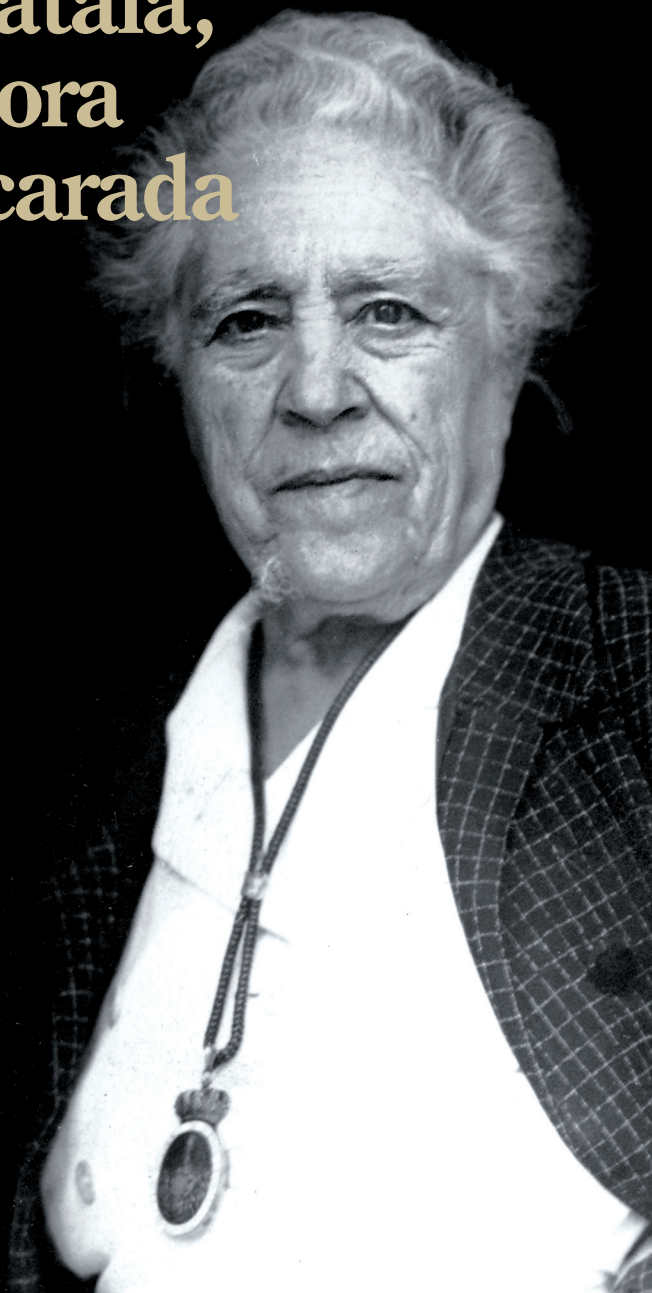


Margarida Casacuberta

**Víctor Català,
l'escriptora
emmascarada**



L'AVENÇ

VÍCTOR CATALÀ,
L'ESCRITORA EMMASCARADA



LLEGIR EN CATALÀ
ASSOCIACIÓ D'EDITORIALS INDEPENDENTS

L'AVENÇ

Margarida Casacuberta

VÍCTOR CATALÀ,
L'ESCRIPTORA EMMASCARADA

L'AVENÇ
Barcelona
2019

Barcelona, octubre de 2019
© del text, Margarida Casacuberta
© d'aquesta edició, L'Avenç, S.L., 2019
Passeig de Sant Joan, 26, 2n 1a
08010 Barcelona
Telèfon: 93 245 79 21 Fax: 93 265 44 16
www.lavenc.cat
www.ellsllibresdelavenc.cat
www.llegirencatala.cat

Es reserven tots els drets.

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, amb excepció prevista per la llei. Adreçis a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics) si necessita reproduir algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 93 272 04 47).

L'Avenç forma part de l'Associació d'Editorials Independents Llegir en Català.

Disseny i composició: L'Avenç

Fotografia de la coberta: Víctor Català a mitjans del segle xx, amb la medalla de l'Acadèmia de Bones Lletres. Foto: Joan Lassús, Arxiu Històric de l'Escola.

BIC: BGL, DNF, 3JJ, 1DSEJ
ISBN: 978-84-16853-36-6
Ref. AVENI16
Dipòsit legal: B. 20001-2019
Imprès a Gràfiques 92

TAULA

1. Víctor Català: una obra d'art total	11
2. De Caterina Albert a Víctor Català	17
3. La poesia de la vida	41
4. L'inici del «cicle ombrívol»: <i>La infanticida</i> i altres «fantasmes dolorosos»	65
5. <i>Drames rurals</i> , una visió de la tragèdia humana	79
6. <i>Solitud</i> , novel·la modernista	95
7. Els caires vius del ruralisme	113
8. Crisi de creativitat?	127
9. Bocí a bocí: <i>Un film (3000 metres)</i>	133
10. Dir-me, desdir-me i tornar-me a dir	157
11. Una peça de mal encaixar	175
12. Les últimes peces del mosaic	183
Post scriptum	197
Edicions de les obres de Víctor Català	207
Notes	211
Bibliografia citada	215
Nota de l'autora	221

A la nostra literatura hi ha uns personatges clau que fan giravoltar al seu entorn les passions més allunyades i més aparentment inconnexes. En podríem citar uns quants: Verdaguer, Ors, Víctor Català, i tractar d'aclarir-los és aclarir-los no sols a ells sinó a tots nosaltres com a col·lectivitat.

Maria Aurèlia Capmany (1973)

VÍCTOR CATALÀ:
UNA OBRA D'ART TOTAL

Un dia de l'any 1965, Baltasar Porcel, un jove escriptor i ja reconegut periodista literari, arribava a l'Escala disposat a fer la que havia de ser una de les darreres entrevistes a Caterina Albert, que vivia des de feia temps reclosa a la casa familiar. Tot i el capteniment afable de l'escriptora, el text que finalment en va resultar és una antientrevista, la constatació d'un fracàs per part d'aquell jove mallorquí que s'apropava a l'autora de *Solitud* carregat d'hipòtesis i de preguntes i disposat a desvelar els secrets de Víctor Català, i en sortia, permeteu-me l'expressió, amb un pam de nas.

Com sol ocórrer en aquests casos, més que un exercici de memòria, el que es produeix és una representació, per part de la persona entrevistada, de la màscara que s'ha construït durant els anys. La feina de l'entrevistador, per tant, consisteix a treure les màscares i aconseguir mostrar el que hi ha al darrere. Amb prop de noranta-sis anys i més de seixanta de portar-la posada, és evident que s'havia produït el que l'escriptor i caricaturista anglès Max Beerbohm explica a la narració *L'hipòcrita santificat* i que la intel·lectualitat noucentista, sense aconseguir-ho, havia intentat d'aplicar a la Catalunya de començament del segle xx: que la màscara acabi emmotllant la realitat i, per tant, convertint-se en realitat.

Víctor Català, doncs, esperava el jove escriptor mallorquí en un escenari perfectament dissenyat per fer el paper de Caterina Albert:

La casa de Víctor Català és extensa, una mica inhòspita. El vestíbul és una sala d'emblanquinat vell, amb trossos descloscats, amb uns quants seients de tisora, de tela apagada. Hi deambula una minyona respectuosa. Una escala mena a dalt. A l'esquerra deixem dues habitacions amb llibreries de vidriera, taules com de bufet, quadres amb retrats ovalats: tot és descolorit i vagament polsós, com si ningú mai no hi habités. M'expliquen que, d'ençà de la mort de la seva mare, fa no sé quants lustres, l'escriptora no ha volgut que es reformés ni s'arreglés res. A la dreta, una altra cambra, amb la finestra oberta, per on entra la llum lívida de la tarda cendrosa. Aquesta cambra és regular, també emblanquinada, amb un gran llit al fons. Per les parets, fotografies modestament emmarcades que representen unes mig tenebroses coves marines i la novel·lista amb visites il·lustres; un diploma laudatori; un grapat més de petites fotografies, on hi ha un nen molt repetit o molts de nens; diverses imatges religioses; una sèrie de làmines de dibuix idealista i colors llepats, representant famosos i literaris amants: Otel·lo i Desdèmona, Romeu i Julieta... Els altres mobles, una taula i cadires, són simples. Per la finestra es veuen unes teulades i alguns metres de cel. Sota la finestra, regalims d'aigua d'un groc de tonalitats corruptes.

El llit és immens, de capçalera de color de noguera i treballada. El cobertor, immaculadament blanc, net, de coloració primfilada, sense ni una arruga. El llit domina la cambra: n'és el tot. Les altres coses, petites i sense cap relleu, s'esborren davant aquest llit imponent i ample. Dins ell, recolzada, Víctor Català observa com entro. Hom diria que Víctor Català ha estat una actriu de caràcter ferm, d'un control absolut de l'expressió pròpia i amb el coneixement i l'instint de conduir l'in-

terès de l'auditori. Víctor Català em rep cordialment. La conversa és animada, a vegades divertida. Jo, que havia començat intentant de portar-la, vaig perdre'n poca i em veig conduït, pels camins que ella vol, amb una subtileza d'aparença ingènua i voluntat inflexible. (Porcel, 2003: 18-19)

En sortir del dormitori immaculat on, els darrers anys, Víctor Català acostumava a rebre periodistes, editors, escriptors i admiradors, Porcel és conscient que l'escriptora li ha repetit fil per randa tots els tòpics constitutius de la màscara de la perfecta modèstia i humilitat, de l'«escolà d'amén» i de la senyora de sa casa aficionada a l'escriptura i, ai las!, autodidacta, i que no li ha respost res de rellevant a les preguntes que pacientment li ha anat desgranant amb la intenció de trobar el pinyol que cercava: «No sé pas què hi troben, en mi. Soc una pobra dona al llit», «No soc més que una aficionada, jo», «Soc una persona ben simple jo. Anava sortint tal com sortia, i llestos», «Jo anava fent. Sortia així. No preparava res. Soc com un gosset, com un ocell: feia, escrivia», «Soc completament liberal: cadascú, jo la primera, té dret a pensar i a dir el que cregui», «Jesús! No sé pas què hi veuen, en mi. Soc un pobre aficionat: res més», «Tot el que he fet ha estat per intuïció, perquè m'ha sortit així» (Porcel, 2003: 20-23).

D'aquesta manera, quan Porcel li pregunta si li agraden els animals per tal de fer-la parlar sobre el paper simbòlic que adquireixen en el conjunt d'una obra narrativa que explora la cara obscura de la condició humana, ella contesta que «Tinc una tórtora i una gata que es diu Xiquilina»; i quan, amb motiu de la recent publicació de les *Memòries literàries* de Narcís Oller (1962), li pregunta quina impressió li havia fet el llibre «amb aquelles cartes una mica patètiques adreçades a vostè», un text que l'autor de *La febre d'or* havia escrit en forma de confessió a Víctor Català durant els

mateixos anys en què es produïa, per mor de la política cultural del Noucentisme, un dels «silencis» més rellevants de l'escriptora, la resposta és desesperadorament evasiva: «Ai, pobre senyor Oller! Un gran escriptor! No li han fet la justícia que li pertany.» (Porcel, 2003: 21 i 23-24) Només quan l'entrevistador s'interessa per l'existència d'obra inèdita de Víctor Català, l'escriptora respon sense evasives:

Sí, especialment teatre. Ara li ho ensenyaré. M'hauria agradat moltíssim d'ésser un autor teatral. I dibuixar, i modelar, i pintar: fer-ho tot. Encara m'hi posaria. Ja ho veu: quan a la meua edat tothom està mig mort, jo em cremo per fer coses. El teatre ha estat la meua gran passió. I només he publicat alguns monòlegs. Miri, miri. (Porcel, 2003: 22)

«Fer-ho tot»: heus aquí la clau de volta de l'enigma Víctor Català, la immensa construcció literària de l'artista total que Caterina Albert va bastir no pas sobre la seva pròpia persona, sinó sobre un alter ego (amb heterònim inclòs) del qual va moure els fils fins al final dels seus dies. Un alter ego que Caterina Albert sabia que la sobreviuria i que va fer tot el possible perquè així fos, tot aplicant una màxima que no per poc coneguda és menys important: «Dir-me, desdir-me i tornar-me a dir».

El «miri, miri» que va adreçar al jove Porcel volia dir que li mostrava *La infanticida*, el monòleg amb el qual Caterina Albert va fer l'entrada de cavall sicilià a la literatura catalana l'any 1898 i que, alhora, va apartar de forma dràstica el seu nom de la vida pública i va fer néixer el constructe Víctor Català. L'any 1965, *La infanticida* encara no formava part de les *Obres completes* de Víctor Català, publicades el 1951 per l'Editorial Selecta, però és evident que l'escriptora ho tenia tot ben preparat perquè, tard o d'hora, es tanqués el cercle, cosa que s'havia de produir el 1972,

amb la segona edició de les *Obres completes* per la mateixa editorial, sis anys després de la mort de Caterina Albert.

Vista des de la distància, doncs, l'entrevista de Baltasar Porcel a Víctor Català és ben lluny del que Gabriel Ferrater (2010: 62) descrivia com un «interviú (...) on la pobra dona repapiejava completament i no era capaç de dir res», una afirmació tan desafortunada com la que el mateix poeta feia el 18 de febrer de 1958 en una carta a «un neòfit castellà, sobre literatura catalana» quan escrivia que «hay que leer *Solitud* y probablemente nada más de Víctor Català, cuya flauta realmente parece haber sonado una vez por casualidad» (Ferrater, 1979: 128). L'escriptora nonagenària no repapiejava i Porcel, malgrat el desconcert produït per l'entrevista aparentment fallida, va ser capaç d'entendre el joc que li proposava:

Víctor Català... He sortit una mica perplex de l'entrevista. Pense si no l'envolta un fenomen semblant al del contrallum, que dificulta de veure-la amb precisió i col·loca la seva persona dins un clarobscur atapeït d'interès. La conversa, les seves manifestacions orals, són d'una simplicitat i d'una humilitat realment explícites, enarborades, sense possibilitat de palinòdia. Ara bé: aquest autoanorreament ens presenta una imatge de l'escriptora que tendeix a la infantilització pastoril, o al posat de damisel·la victoriana, i ho fa volgudament, recolzant-se en la minimització personal i literària. I això té molt poc a veure, crec, amb el retrat que he intentat de fer al principi d'aquest paper, amb la figura real de Caterina Albert: l'energia i la seguretat que se li endevinen en el gest, que li traspua; la constància i el treball que ha necessitat tot al llarg de tres quarts de segle per a crear una obra sòlida i fer-se una fama inqüestionable: el llenguatge estudiat, la narrativa perspicax, plena de suggeriments; la temàtica i els personatges de doble fons, sovint brutals i aberrants... On és realment la personalitat de Víctor Català? (Porcel, 2003: 25)

La personalitat de Víctor Català és l'obra d'art total que Caterina Albert construeix al llarg de la seva vida, amb els «silencis» que tan bé va saber interpretar Maria Aurèlia Capmany (1972) inclosos, com un mosaic fet de múltiples peces que l'escriptora va controlar amb «l'energia i la seguretat» pròpies de l'artista professional que sap que la disposició final de les peces no depèn ja d'ella, sinó de la recepció de l'obra. Una «obra completa» que Caterina Albert va deixar plantejada com un *work in progress* que s'havia d'anar (re)configurant al ritme dels temps i d'acord amb la recepció que, en cada circumstància històrica, política i cultural, es pugui fer d'una obra oberta a la recepció de la crítica i del públic lector, aquell «llegidor» a qui Víctor Català s'adreça en cadascun dels seus llibres, l'existència del qual Caterina Albert tenia molt clar que calia imperiosament preservar.

A construir la seva gran obra —Víctor Català— i a assegurar l'existència d'un públic per a la literatura catalana capaç de reconstruir i insuflar la vida a la figura del tapís, va dedicar Caterina Albert tota una existència d'escriptora conscient, rigorosa i professional. Avui dia, l'èxit de l'empresa és ja inqüestionable.

«Víctor Català no és una finestra, és una cambra amb finestres als quatre vents, és tot un món, i que conté el món nostre a dins, també.» Enric Casasses

La personalitat de Víctor Català és l'obra d'art total que Caterina Albert construeix al llarg de la seva vida com un mosaic fet de múltiples peces que l'escriptora va controlar amb «l'energia i la seguretat» pròpies de l'artista professional que sap que la disposició final de les peces no depèn ja d'ella, sinó de la recepció de l'obra. Una «obra completa» que l'autora de *Solitud* va deixar plantejada com un *work in progress* que s'havia d'anar (re)configurant al ritme dels temps i d'acord amb la lectura que, en cada circumstància històrica, política i cultural, es pugui fer d'una obra oberta a la interpretació per part de la crítica i del públic lector, aquell «llegidor» a qui Víctor Català s'adreça en cadascun dels seus llibres, i l'existència del qual Caterina Albert tenia molt clar que calia imperiosament preservar.

A construir la seva gran obra —Víctor Català— i a assegurar l'existència d'un públic per a la literatura catalana capaç de reconstruir i insuflar la vida a la figura del tapís, va dedicar Caterina Albert (1869-1966) tota una existència d'escriptora conscient, rigorosa i professional. Avui dia, l'èxit de l'empresa és ja inqüestionable.



BIC BGL, DNF, 3JJ, 10SEJ

ISBN 978-84-16853-36-6



9 788416 853366

L'AVENC, Assaig